

การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุตำบลบางเตย
อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
Social Media Literacy Among the Elderly in Bangtoey Sub-District, Mueng District, Chachoengsao Province

พรนภา พุทธรักษา และ วาติตา เอื้อเจริญ

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

Pornnapa Phuttaraksa and Vatita Euacharoen
Rajabhat Rajanagarindra University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: pornnapa.phu@rru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรม ระดับการรู้เท่าทันสื่อ และปัจจัยที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน คือการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ประชากรเป็นผู้สูงอายุที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธี 1) การสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายเพื่อตอบแบบสอบถาม จำนวน 94 คน และ 2) การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 13 คน

ผลการวิจัย พบว่า 1) พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ รู้จักและเลือกใช้แอปพลิเคชันไลน์มากที่สุด เพื่อรับข่าวสาร ติดต่อสื่อสารกันระหว่างคนในครอบครัว เพื่อน และคนในชุมชน เคยได้รับข่าวปลอมและเคยมีมิชฌาชีพโทรมาหลอกลวง ส่วนใหญ่จะนำไปปรึกษาคนในครอบครัวและเพื่อนก่อน 2) ระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุมีระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์โดยรวมอยู่ในระดับน้อย 3) ปัจจัยที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ พบว่า ปัจจัยเพศและอายุ ไม่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุ ส่วนปัจจัยระดับการศึกษาและอาชีพ มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการเข้าถึง ด้านการวิเคราะห์ และด้านการประเมินค่า และปัจจัยรายได้ มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการเข้าถึง ด้านการวิเคราะห์ ด้านการประเมินค่า และด้านการสร้างสรรค์

คำสำคัญ: การรู้เท่าทันสื่อ; สื่อสังคมออนไลน์; ผู้สูงอายุ

* วันที่รับบทความ : 3 ธันวาคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ 16 ธันวาคม 2567; วันที่ตอบรับบทความ : 18 ธันวาคม 2567

Received: December 3 2027; Revised: December 16 2024; Accepted: December 18 2024

Abstract

This research aimed to examine the social media usage behavior, media literacy levels, and factors influencing the media literacy of the elderly. A mixed-methods approach, combining quantitative and qualitative research, was employed. Data was collected through questionnaires and in-depth interviews. The population comprised elderly individuals who used social media. A simple random sampling technique was used to select 94 participants for the questionnaire, and purposive sampling was used to select 13 participants for in-depth interviews.

The findings revealed that: 1) The elderly primarily use the Line application for news updates and communication with family, friends, and community members. They have encountered fake news and been targeted by scammers, often consulting family and friends for advice. 2) The overall level of social media literacy among the elderly was found to be low. 3) Regarding perceptions of social media literacy, gender and age did not significantly influence media literacy. However, education level and occupation impacted three aspects of media literacy: access, analysis, and evaluation. Additionally, income influenced all four aspects of media literacy: access, analysis, evaluation, and creation.

Keywords: Media literacy; Social Media; Elderly

บทนำ

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาโครงสร้างประชากรของประเทศไทยกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ผลการสำรวจข้อมูลโดยสำนักงานบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2566) พบว่าจำนวนประชากรไทยทั่วประเทศ มีจำนวน 66,056,865 คน มีจำนวนผู้สูงอายุทั้งสิ้น 12,776,800 คน คิดเป็นร้อยละ 19.34 ของประชากรไทยทั้งหมด ในจำนวนนี้แบ่งเป็นผู้สูงอายุวัยต้นที่มีอายุ 60 - 69 ปี จำนวน 7,234,139 คน ผู้สูงอายุวัยกลางที่มีอายุ 70 - 79 ปี จำนวน 3,754,900 คน และผู้สูงอายุวัยปลายที่มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป จำนวน 1,787,761 คน และเมื่อพิจารณาโครงสร้างประชากรของจังหวัดฉะเชิงเทรา แสดงข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ.2557 – 2564 โดยในปี พ.ศ.2564 มีประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 18.34 ประกอบกับข้อมูลเอกสารรายงานการวิเคราะห์ชุดข้อมูลด้านการพัฒนาสังคมจังหวัดฉะเชิงเทรา (สำนักงานสถิติจังหวัดฉะเชิงเทรา, 2566 : 9-10) ระบุว่าจังหวัดฉะเชิงเทราเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aged society) อย่างเต็มตัวและกำลังก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์

จากแนวโน้มดังกล่าว ประเทศไทยได้ความสำคัญและมีการเตรียมความพร้อมสำหรับการรองรับสังคมผู้สูงอายุแบบองค์รวม 5 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อม สุขภาพ และเทคโนโลยีนวัตกรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีสามารถพึ่งพาตนเอง และเป็นพลังของสังคม อีกทั้งเพิ่มคุณค่าให้แก่ผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับแผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุระยะที่ 3 พ.ศ.2566 – 2580 (2561 : 60-64) ได้กำหนดวิสัยทัศน์คือ ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีหลักประกันมั่นคง เป็นพลังพัฒนาสังคม ซึ่งกำหนดมาตรการในการเพิ่ม

ศักยภาพการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย โดยมีมาตรการในการขับเคลื่อนเพื่อส่งเสริมพัฒนาความรู้และศักยภาพ การรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรม

ผลสำรวจพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตของคนไทยในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ถึง ปี 2564 โดยสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2565 : 38) พบว่ากลุ่มผู้ใช้อินเทอร์เน็ตที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ (Baby boomer) มีสถิติการใช้งานอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นในทุก ๆ ปี ซึ่งในปี พ.ศ.2564 มีปริมาณการใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยต่อวันอยู่ที่ 6 ชั่วโมง 21 นาที ซึ่งหากบุคคลกลุ่มนี้ขาดการรู้เท่าทันสื่อและทักษะการใช้สื่อประเภทสื่อสังคมออนไลน์ จะทำให้กลุ่มผู้สูงอายุต้องเผชิญกับปัญหาถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือถูกหลอกให้ซื้อสินค้าที่ไม่มีคุณภาพจากการโฆษณาที่เกินจริง ทำให้เสียทรัพย์สินได้ง่าย และนอกจากนี้กลุ่มผู้สูงอายุอาจเป็นกลุ่มคนกลุ่มใหญ่ที่ส่งต่อหรือเผยแพร่ข่าวสารที่เป็นข่าวปลอม (Fake news) ให้แพร่ไปสู่สังคมออนไลน์ได้ และอาจส่งผลกระทบต่อปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุอีกด้วย ผลสำรวจระบุว่าเครื่องมือในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตสูงสุดได้แก่ โทรศัพท์เคลื่อนที่ คิดเป็นร้อยละ 97.07 โดยวัตถุประสงค์ในการใช้อินเทอร์เน็ตในกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อการติดต่อสื่อสารสนทนา การติดตามข่าวสารทั่วไป รับบริการออนไลน์ทางด้านสาธารณสุขและสุขภาพ การทำธุรกรรม และซื้อขายสินค้าบริการออนไลน์ จากผลสำรวจข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีความจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาทักษะในการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ให้เพิ่มมากขึ้นจากเดิม ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุบางส่วนสามารถใช้งานเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้ แต่ปัจจุบันปัญหาที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุก็ยังมีเกิดขึ้นเสมอ เช่น การถูกหลอกให้ซื้อสินค้าและบริการที่โฆษณาชวนเชื่อที่เกินจริง หรือการส่งต่อข่าวสารที่ได้รับจากช่องทางการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ สภากงศ์ผู้บริโภคมผลสำรวจช่องทางที่ผู้สูงอายุถูกหลอกมากที่สุด คือ เฟซบุ๊ก คิดเป็นร้อยละ 44 นอกจากนี้ ประภารัตน์ ไชยยศ เจ้าหน้าที่บริหารอาวุโส ฝ่ายดูแลบริการธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (สภากงศ์ของผู้บริโภค, 2565) กล่าวว่า ในปี 2564 พบการร้องเรียนปัญหาภัยคุกคามทางออนไลน์มากกว่า 50,000 เรื่อง ซึ่งเป็นจำนวนที่เพิ่มขึ้นจากปี 2563 ประมาณร้อยละ 20 ผู้ร้องเรียนส่วนใหญ่มีอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นช่วงอายุที่มีกำลังในการซื้อสูง แต่อาจจะขาดข้อมูลในการตัดสินใจ เมื่อเห็นโฆษณาที่มีเนื้อหาที่จูงใจ ราคาถูก จัดโปรโมชั่นในช่วงเวลากระยะสั้น ทำให้ผู้ซื้อขาดการตรวจสอบและไตร่ตรองข้อเท็จจริง และจากสาเหตุนี้บางครั้งผู้สูงอายุกลายเป็นผู้ส่งต่อ เผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร รูปภาพ ที่สร้างขึ้นเพื่อหลอกลวงสู่สังคมออนไลน์

การเลือกพื้นที่สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ตั้งอยู่ตำบลบางเตย ในเขตการปกครองของอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา มีพื้นที่จำนวน 28.95 ตารางกิโลเมตร ประชากรทั้งหมดจำนวน 5,997 คน เป็นเพศชายจำนวน 2,891 คน เพศหญิงจำนวน 3,106 คน ในจำนวนประชากรทั้งหมดของตำบลมีจำนวนผู้สูงอายุจำนวน 1,414 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลบางเตย, 2565) โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาพฤติกรรมในการเข้าถึงและรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุ ระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ และปัจจัยที่มีต่อการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ และพัฒนาทักษะการ

รู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์แก่ผู้สูงอายุ สร้างภูมิคุ้มกันในการบริโภคสื่อในช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ ให้เท่าทันสื่อยิ่งขึ้น ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงข้อมูลและบริการต่าง ๆ และรู้วิธีป้องกันการฉ้อโกงและการหลอกลวงในโลกออนไลน์ในระดับเบื้องต้น สามารถสื่อสารและเชื่อมความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ ไม่ว่าจะเป็นบุคคลในครอบครัว เพื่อน หรือกลุ่มคนที่มีความสนใจในด้านเดียวกัน นอกจากนี้ยังเป็นการเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุในการเสริมสร้างความรู้ สร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิต ช่วยให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาความรู้และทักษะใหม่จากการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ เพิ่มโอกาสในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างคุณค่าแก่สังคมต่อไปได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีต่อการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed methods research) เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถามเพื่อรวบรวมข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง และใช้การเก็บข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกอีกด้วย

1. ขั้นตอนการศึกษาเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ และการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ในผู้สูงอายุในพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศไทย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงศึกษาข้อมูลจากเอกสาร เว็บไซต์ และสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของชุมชน พบปะกับผู้นำ หรือตัวแทนผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อพูดคุย ชี้แจงรายละเอียดโครงการและวางแผนโครงการร่วมกันกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

2. ออกแบบเครื่องมือการวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยข้อคำถามสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐาน พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ และระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ จากนั้นนำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ความถูกต้องและความสอดคล้องของข้อคำถาม พิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยคัดเลือกคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไปมาใช้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งเพศชายและเพศหญิง ที่อาศัยอยู่ในตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวนประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด จำนวน 1,414 คน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจากประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด เพื่อให้สอดคล้องกับการวิจัยไว้ดังนี้

- 1.1 เป็นผู้สูงอายุที่มีการใช้สมาร์ทโฟนในการติดต่อสื่อสาร
- 1.2 เป็นผู้สูงอายุที่มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์อยู่ในชีวิตประจำวัน อาทิ ไลน์ เฟซบุ๊ก
- 1.3 เป็นผู้ที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มสังคมอยู่เป็นประจำ

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการตอบแบบสอบถามและวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

2.1 กลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลด้วยวิธีการตอบแบบสอบถาม เป็นกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกจากโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างจากประชากรผู้สูงอายุตามคุณสมบัติที่กำหนดไว้ จำนวน 94 คน เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้สูงอายุในขั้นตอนนี้ใช้เวลามากกว่าปกติ เนื่องจากผู้วิจัยต้องสำรวจและเก็บข้อมูลที่ละครัวเรือนซึ่งการเดินทางแต่ละครัวเรือนในพื้นที่มีระยะทางค่อนข้างไกล ในการสอบถามข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการอ่านข้อความพร้อมทั้งอธิบายข้อความให้ผู้ตอบคำถามฟังและเลือกคำตอบ ผู้วิจัยจะบันทึกคำตอบนั้นจนกว่าผู้สูงอายุจะตอบแบบสอบถามได้อย่างสมบูรณ์ จากนั้นมีการอ่านการบันทึกคำตอบให้ผู้ตอบคำถามฟังอีกรอบ เป็นการตรวจสอบการให้ข้อมูล เนื่องจากผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นผู้สูงอายุจะมีปัญหาด้านสายตาในการอ่านข้อมูล

2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) แบบก้อนหิมะ (Snowball sampling) โดยอาศัยการแนะนำและบอกต่อจากผู้ให้ข้อมูลหนึ่งไปสู่ผู้ให้ข้อมูลอื่น ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 13 คน ตามหลักการของ ลินคอล์น และ กูบา (Lincoln & Guba, 1985; อ้างถึงใน วรรณดี สุทธิธินรากร, 2556) อธิบายว่าโดยทั่วไปข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพจะถึงจุดอิ่มตัวเมื่อได้กลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 12 คน หรือมากที่สุดไม่เกิน 20 คน ในการที่จะได้ข้อมูลที่เพียงพอและเหมาะสม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ ตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา” แบ่งออกเป็น 2 ชุด ดังนี้

ชุดที่ 1 แบบสอบถามการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ แบ่งคำถามออกเป็น 3 ตอน ได้แก่
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะข้อคำถามเป็นแบบเลือกตอบ
ตอนที่ 2 พฤติกรรมการเข้าถึงสื่อของผู้สูงอายุและประสบการณ์การใช้งานสื่อสังคมออนไลน์
ลักษณะข้อคำถามเป็นแบบเลือกตอบ
ตอนที่ 3 ระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ ลักษณะคำถามผู้วิจัยใช้มาตรวัด 5
ระดับ (Rating Scale) ของลิเคิร์ท

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่
ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ที่เป็นผู้สูงอายุ
ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการรับข่าวสารและการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ
เครื่องมือแบบสอบถามที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นทั้ง 2 ชุดนี้ ได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ
โดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญพิจารณาคุณภาพ ความตรงตามเนื้อหา พิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้อง
(IOC) ผู้วิจัยจะเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถาม ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมและทักษะการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ และการทดสอบค่าไคสแควร์(Chi-square test) เพื่อเปรียบเทียบข้อมูลที่อยู่ในรูปความถี่ และหาความแตกต่างระหว่างตัวแปรที่เป็น เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้กับระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ 4 ด้าน ได้แก่ด้านการเข้าถึง ด้านการวิเคราะห์ ด้านการประเมินค่า และด้านการสร้างสรรค์ โดยใช้ One-Way ANOVA

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากประเด็นคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญและนำเสนอข้อมูลในลักษณะการถอดคำสัมภาษณ์และพรรณนาความ เพื่อเชื่อมโยงความสอดคล้องและสัมพันธ์กับข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถาม

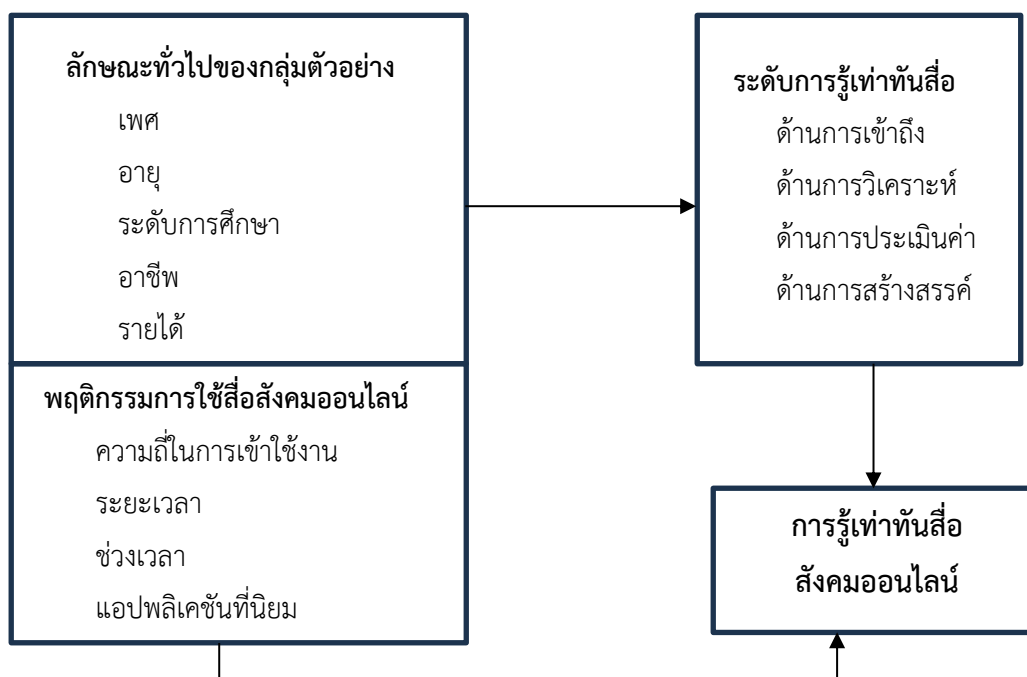
กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดในการวิจัยการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุในตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับทักษะการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของยูเนสโก (UNESCO) มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การเข้าถึง การวิเคราะห์ การประเมินค่า และสร้างสรรค์ (พรทิพย์ เย็นจะบก, 2552 : 13-16) มาใช้วิเคราะห์ทักษะการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ

2. แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ ประกอบด้วย อายุ เพศ การศึกษา อาชีพ และรายได้ (Buckingham et al, 2005 ; Livingstone et al, 2007 อ้างถึงใน บุปผา เมฆศรีทองคำ, 2554 ; 121) ซึ่งนำมาใช้ศึกษาปัจจัยตามลักษณะทั่วไปและพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์

จากนั้นผู้วิจัยนำแนวคิด ทฤษฎีข้างต้นมาใช้กำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อศึกษาการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ ดังรูปที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุในตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุตำบลบางเตย พบว่า พฤติกรรมการใช้แอปพลิเคชันในภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความถี่ในการใช้งานแอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือเฉลี่ย 2-3 วัน/สัปดาห์ โดยใช้งานวันละประมาณ 3-4 ชั่วโมง ซึ่งช่วงเวลาในการใช้งานสูงสุดอยู่ในช่วงเวลา 11.01-17.00 น. วัตถุประสงค์ใช้เพื่อรับข่าวสาร ติดต่อสื่อสารกับคนในครอบครัว เพื่อน และ

คนในชุมชน อีกทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ผู้สูงอายุเคยได้รับข่าวปลอม และเคยมีมีจฉาชีพโทรมาหลอก โดยส่วนใหญ่นำไปปรึกษาคนในครอบครัวและเพื่อนก่อนการตัดสินใจ

2. ผลการวิเคราะห์ระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ พบว่าทักษะการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุในรายด้าน ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการเข้าถึง (Access) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เข้าใกล้เล็กน้อย ด้านการวิเคราะห์ (Analyze) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการประเมินค่า (Evaluate) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง และด้านการสร้างสรรค์ (Create) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย โดยหากมองในภาพรวมทุกด้าน มีค่าเฉลี่ยในทุกด้านอยู่ที่ 2.47 ดังนั้นในภาพรวมระดับทักษะการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุในตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา อยู่ในระดับน้อย ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตารางแสดงระดับการรู้เท่าทันสื่อทั้ง 4 ด้าน

ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ	ค่าเฉลี่ย $\bar{x}$	S.D.	ระดับ การรู้เท่าทันสื่อ
ด้านการเข้าถึง (Access)	2.53	.97	ปานกลาง
ด้านการวิเคราะห์ (Analyze)	2.65	.85	ปานกลาง
ด้านการประเมินค่า (Evaluate)	2.64	.89	ปานกลาง
ด้านการสร้างสรรค์ (Create)	2.05	.93	น้อย
รวม	2.47	.82	น้อย

3. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ วิเคราะห์ตามลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ กับระดับทักษะการรู้เท่าทันสื่อ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการเข้าถึง (Access) ด้านการวิเคราะห์ (Analysis) ด้านการประเมินค่า (Evaluate) ด้านการสร้างสรรค์ (Create) พบว่า ปัจจัยด้านเพศและอายุไม่มีผลต่อทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ส่วนปัจจัยด้านระดับการศึกษาและอาชีพมีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการเข้าถึง ด้านการวิเคราะห์ และด้านการประเมินค่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และปัจจัยด้านรายได้ มีผลต่อทักษะการรู้เท่าทันสื่อทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการเข้าถึง ด้านการวิเคราะห์ ด้านการประเมินค่า และด้านการสร้างสรรค์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปผลการวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างกับระดับการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุ

ลักษณะทั่วไปของ กลุ่มตัวอย่าง	ระดับการรู้เท่าทันสื่อ 4 ด้าน									
	ด้านการเข้าถึง		ด้านการวิเคราะห์		ด้านการประเมิน ค่า		ด้านการ สร้างสรรค์		รวม	
	F	Sig.	F	Sig.	F	Sig.	F	Sig.	F	Sig.
เพศ	.139	.710	1.020	.315	.703	.404	.056	.814	.466	.497
อายุ	.642	.529	.511	.602	1.179	.312	2.384	.098	1.071	.347
ระดับการศึกษา	3.598	.017	3.156*	.029	3.462*	.020	.623	.602	2.684*	.051
อาชีพ	3.583*	.002	2.795*	.011	3.338*	.003	1.238	.291	2.984*	.008
รายได้	6.312*	.001	2.741*	.048	2.942*	.037	3.483*	.019	4.143*	.008

* ระดับนัยสำคัญที่ระดับ .05 (sig. $\leq$ 0.05)

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุในตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยมีประเด็นการอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่างมีความถี่ในการใช้งานแอปพลิเคชันเฉลี่ย 2-3 วัน/สัปดาห์ วันละ 3-4 ชั่วโมง ผลที่ได้จากการวิจัยแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุในระดับปานกลาง สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุเมื่อพิจารณาถึงข้อจำกัดด้านสุขภาพ เช่น สายตาและสมรรถภาพในการใช้งานเป็นเวลานาน วัตถุประสงค์ในการใช้งานเชื่อมโยงถึงการใช้งานเพื่อสื่อสารกับคนในครอบครัว เพื่อน หรือเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และการเข้าใช้งานสูงสุดในช่วงเวลา 11.01-17.00 น. อาจเป็นเวลาว่างที่เสร็จสิ้นกิจวัตรของผู้สูงอายุ เช่น การพักผ่อน หรือมีเวลาว่างหลังจากกิจกรรมในช่วงเช้า ซึ่งเป็นช่วงที่เหมาะสมที่สุดในการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ หรือเป็นช่วงเวลาที่ต้องการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น เนื่องจากแอปพลิเคชันที่เลือกใช้มากที่สุด คือ แอปพลิเคชันไลน์ (Line) ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในกลุ่มผู้สูงอายุที่พบในงานวิจัยของ เรวดี ไวยวาสนา และวิภาณี แม้นอินทร์ (2566 : 114-115) กรณีศึกษาผู้สูงอายุเขตบางแค กรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเวลา 4-6 ชั่วโมงต่อวัน ใช้เพื่อความบันเทิงและบรรเทาความเหงา นอกจากนี้ ตระหนักจิต ยุตยรรยง (2565 : 27-41) ศึกษาเรื่องการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพฯ และงานวิจัยของชัชชญา เรืองยศ และแอนนา จุมพลเสถียร (2565 : 144-169) ได้ศึกษาเรื่องการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงวัย พบว่า ผู้สูงอายุมีวัตถุประสงค์ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารส่งต่อข้อมูลข่าวสารกับเพื่อนและครอบครัว เพื่อความบันเทิง คลายเหงา และงานวิจัยของ อดิศักดิ์ จำปาทอง และศุภาภานท์ แก้วแพร่ (2564 : 235-267) วิจัยเรื่อง ศึกษาแนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อพัฒนา

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง พบว่า การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้แอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือเพื่อติดต่อสื่อสาร เชื่อมสัมพันธ์ ชมคลิปบันเทิง สืบค้นข้อมูลสุขภาพ ทำให้รู้สึกสบายผ่อนคลาย อีกทั้งผู้สูงอายุยังสามารถเปิดรับข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ การบริโภค อาหาร การพักผ่อน การออกกำลังกาย หรือช่วยส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพใหม่ ๆ นอกจากนี้ พนม คลีฉายา (2564 : 56-78) ศึกษาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของผู้สูงอายุและข้อเสนอเพื่อการเสริมสร้างภาวะพลัดพลังและผลิตภาพของผู้สูงอายุไทย พบว่า เทคโนโลยีเป็นช่องทางที่ผู้สูงอายุสามารถใช้ติดต่อสื่อสารกับลูกหลานที่อยู่ห่างไกล เป็นช่องทางที่สะดวก รวดเร็ว ทำให้ทันโลก เป็นคนทันสมัย สามารถทำให้รู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งในประเทศ และต่างประเทศได้ตลอดเวลา

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการเข้าถึง ด้านการวิเคราะห์ ด้านการประเมินค่า และด้านการสร้างสรรค์ สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1) ด้านการเข้าถึง ที่ประกอบด้วย ความสามารถในการค้นหาข้อมูล ดาวนโหลด และบันทึกข้อมูล/สื่อ ด้วยตนเอง มีค่าเฉลี่ย 2.53 อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลออนไลน์ได้จำกัด อาจเกิดจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น ขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้งานและมีความไม่คุ้นเคยกับเทคโนโลยีใหม่ๆ การขาดทักษะในการใช้อุปกรณ์ ความล่าช้าในการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต หรืออาจจะเป็นปัญหาทางกายภาพที่ส่งผลต่อการใช้งาน เมื่อตรวจสอบผลสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2565 โดยสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2565 : 45-46) พบว่าในกลุ่มผู้สูงอายุใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการติดตามข่าวสารทั่วไปร้อยละ 50.68 เช่น การติดตามผ่านช่องทางโซเชียลมีเดีย อ่านโพสต์/ข่าว หรือค้นหาข้อมูลต่างๆ นอกจากนี้วัตถุประสงค์การเข้าถึงเพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสาร/สนทนา ร้อยละ 61.59 ผลการวิจัยของอริชา วุฒิรังษี (2564 : 90-106) ศึกษาการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความสามารถในการเข้าถึงสื่อโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สามารถใช้ในการติดต่อสื่อสาร เข้าใจยูทูบ ใช้โปรแกรมค้นหาข้อมูล เช่น กูเกิ้ล และใช้เฟซบุ๊ก ในการแบ่งปันเรื่องราวให้ผู้อื่นได้ ส่วนผลงานวิจัยของเนติยา แจ่มทิม และสินีพร ยืนยง (2562 : 168-180) ศึกษาเรื่องการใช้สื่อออนไลน์และการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศสุขภาพออนไลน์ของผู้สูงอายุจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ผู้สูงอายุรู้วิธีการค้นหาทรัพยากรสารสนเทศเกี่ยวกับสุขภาพที่เป็นประโยชน์จากอินเทอร์เน็ต

2) ด้านการวิเคราะห์ ที่ประกอบด้วย ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ แยกแยะ จัดกลุ่มเนื้อหา และตีความสื่อ โดยมีค่าเฉลี่ย 2.65 อยู่ในระดับปานกลาง ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มองมีความยากลำบากในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก อาจเกิดจากปัจจัยหลายประการ เช่น การขาดทักษะในการคิดวิเคราะห์ ข้อมูลข่าวสารมีความหลากหลายและซับซ้อนเกินไป ซึ่งผลลัพธ์นี้ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ให้กับผู้สูงอายุ หรือฝึกให้ผู้สูงอายุได้แยกแยะข้อมูลที่ถูกต้องและข้อมูลที่ไม่ถูกต้องออกจากกันได้ ซึ่งในกับงานวิจัยของ เหมือนมาต หนูมาศ, แพรพรรณ ปานนุช, ปิยดา นวลละออง

และนนทิพา บุษปวรรณะ (2566 : 318-329) ศึกษาเรื่องการเปิดรับสื่อและทักษะการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ผู้สูงอายุมีทักษะด้านการวิเคราะห์และตีความอยู่ในระดับปานกลาง

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในประเด็นการได้รับข่าวปลอมของผู้สูงอายุในตำบลบางเตย พบว่าผู้สูงอายุเคยได้รับข่าวปลอม หรือข่าวลวงจากแอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือ บางรายไม่ได้ให้ความสนใจกับข่าวปลอมที่ได้รับ บางรายนำข้อมูลไปสอบถามเพื่อน ผลจากการสัมภาษณ์ที่สอดคล้องกับการตอบแบบสอบถาม “เคยเจอข่าวปลอมบ่อย แต่ตรวจสอบจากหลายช่องทาง วิเคราะห์ด้วยวิจารณญาณ และถามเพื่อนบ้าง ส่วนใหญ่เป็นข่าวทั่วไปที่ให้ร้ายหน่วยงาน” (ผู้ให้สัมภาษณ์เพศชาย อายุ 65 ปี) ส่วนผู้ให้สัมภาษณ์อีกรายหนึ่งให้ข้อมูลว่า “ป่าเคยได้รับบ้างพวกข่าวปลอม ข่าวลวง เป็นข่าวเกี่ยวกับการเมืองที่ส่งต่อกันมา ส่วนใหญ่ได้จากเฟซบุ๊ก ติ๊กต็อก และยูทูบ” (ผู้ให้สัมภาษณ์เพศหญิง อายุ 64 ปี)

3) ด้านการประเมินค่า ที่ประกอบด้วย ทักษะเกี่ยวกับการที่บุคคลสามารถตรวจสอบว่าเนื้อหาสื่อมีคุณค่า น่าเชื่อถือ สามารถคัดเลือกข่าวหรือสื่อที่ได้รับเป็นข่าวจริงหรือข่าวปลอม สามารถประเมินคุณภาพของสื่อได้โดยมีค่าเฉลี่ย 2.64 อยู่ในระดับปานกลาง ผนวกกับข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกมีความสอดคล้องในด้านการประเมินค่า ดังนี้ “เคยได้รับข่าวปลอม แต่เมื่อได้รับก็ศึกษาว่ามาจากหน่วยงานไหน และโทรไปสอบถามกับหน่วยงานนั้นๆ หรืออีกวิธีคือพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้าน หากไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าข่าวจริงหรือข่าวปลอม ก็จะไม่ตัดสินใจเชื่อ” (ผู้ให้สัมภาษณ์เพศชาย อายุ 66 ปี) ผู้ให้ข้อมูลหลักอีกรายกล่าวว่า “เวลาได้รับข่าวจะดูว่าข่าวที่ส่งมา มาจากที่ไหน ใครเป็นคนส่ง ส่วนใหญ่ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับเงิน ก็จะไปติดต่อกับธนาคารด้วยตนเอง ไม่เชื่อแหล่งอื่น และถ้าข่าวที่ได้รับมาจากแหล่งที่ไม่เกี่ยวข้องก็ไม่หลงเชื่อ” (ผู้ให้สัมภาษณ์เพศชาย อายุ 78 ปี)

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นได้ว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้สามารถแยกแยะข่าวจริง ข่าวปลอมได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังคงมีความจำเป็นในการพัฒนาทักษะนี้ให้ดียิ่งขึ้น เพราะผู้สูงอายุอีกส่วนยังไม่สามารถประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์ อาจเกิดจากการขาดทักษะในการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล การถูกบิดเบือนข้อมูล หรือการขาดประสบการณ์ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการประเมินค่าของผู้สูงอายุ ได้แก่ ประเภทของสื่อที่ใช้ หากผู้สูงอายุที่ใช้อินเทอร์เน็ตเป็นประจำและมีความคุ้นเคยกับสื่อสังคมออนไลน์จะมีความสามารถในการประเมินค่าสูงกว่าผู้สูงอายุที่ใช้อินเทอร์เน็ตแค่เฉพาะบางเวลา หรือบางแอปพลิเคชันเท่านั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ วริศรา จินดาผ่อง, คมชาญ อุปถัมภ์ และธนภัทร เต็มรัตนกุล (2565 : 330-352) ศึกษาเรื่องการรู้เท่าทันสื่อโซเชียลของผู้สูงอายุในเรื่องการเปิดรับเนื้อหาทางการเมือง พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุมีการรู้เท่าทันเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองในสื่อโซเชียลระดับปานกลางค่อนข้างน้อย และยังขาดทักษะเรื่องการประเมินค่า และการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับเนื้อหาทางการเมืองที่นำเสนอผ่านสื่อโซเชียล

4) ด้านการสร้างสรรค์ ที่ประกอบด้วย ทักษะเกี่ยวกับการที่บุคคลสามารถประยุกต์ใช้ สร้างขึ้นใหม่ เผยแพร่ หรือถ่ายทอดสื่อไปยังบุคคลอื่นได้ รวมถึงการคำนึงถึงคุณธรรมจริยธรรมและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่สื่อไปยังสาธารณชน อยู่ในระดับน้อย โดยมีค่าเฉลี่ย 2.05 จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีความสามารถในการสร้างสรรค์เนื้อหาและเผยแพร่สื่อที่ค่อนข้างจำกัด สาเหตุอาจเนื่องมาจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่คุ้นเคยกับเครื่องมือและแพลตฟอร์มที่ใช้ในการสร้างสรรค์เนื้อหา หรืออาจขาดความมั่นใจในการสร้างสรรค์ผลงานของตนเอง ประกอบกับผลสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2565 โดยสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2565 : 45-55) แสดงข้อมูลผลสำรวจพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตของคนเจนเนอเรชันเบบี้บูมเมอร์ เพื่อวัตถุประสงค์การสร้างสรรค์เนื้อหาหรือคอนเทนต์ต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ มีจำนวน 1.17% สอดคล้องกับงานวิจัยของ รุ่งนภา จันทรา, อติญาณ์ ศรีเกษตรริน, ลินดา คล้ายปักชี, จีราพร ทองดี และกฤษณา สังขมณีจินดา (2563 : 502-511) ศึกษาการใช้สื่อออนไลน์และการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศสุขภาพออนไลน์ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จังหวัดสุราษฎร์ธานี ขาดความรู้สึกรู้สึกมั่นใจที่จะนำสารสนเทศที่ค้นได้จากอินเทอร์เน็ตมาใช้เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพของตนเอง ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าสารสนเทศเกี่ยวกับสุขภาพและการแพทย์ที่สืบค้นได้นั้นเข้าใจยาก และมีจำนวนมาก ไม่สามารถตัดสินใจหรือทำตามได้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษณาพร ทิพย์กาญจนเรชา, ศิริธร ยิ่งแรงเริง, จันทิมา เขียวแก้ว, กันยารัตย์ อุบลวรรณ, เนติยา แจ่มทิม และวรรณถ พรหมศวร (2560 : 12-22) ศึกษาเรื่องพฤติกรรมการแสวงหาข้อมูลสุขภาพจากสื่อออนไลน์และสื่อสังคมของผู้สูงอายุตามระดับการรับรู้ภาวะสุขภาพ พบว่า ผู้สูงอายุไม่มั่นใจที่จะนำสารสนเทศมาใช้ประกอบการตัดสินใจในเรื่องสุขภาพ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา พิจารณาจากลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า เพศและอายุ ไม่มีผลต่อระดับการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุ สะท้อนให้เห็นว่าความสามารถและความหลากหลายในการเรียนรู้เทคโนโลยีและสื่อต่าง ๆ ได้เท่าเทียมกันโดยไม่จำกัดเพศหรืออายุ ซึ่งเป็นสัญญาณที่ดีบ่งบอกถึงแนวโน้มความก้าวหน้าในการเข้าถึง และใช้ข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีของผู้สูงอายุในปัจจุบัน ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีที่รวดเร็ว เช่นเดียวกับงานวิจัยของ อัญมณี รักดีมวชน (2564 : 40-79) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการใช้แอปพลิเคชันไลน์กับการรู้เท่าทันข่าวลวงของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ชัชชญา เรืองยศ และแอนนา จุมพลเสถียร (2565 : 144-169) ศึกษาเรื่องการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงวัย พบว่า ผู้สูงวัยที่มีเพศแตกต่างกันจะมีการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ไม่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ผลการวิจัยพบว่า ระดับการศึกษาและอาชีพของผู้สูงอายุ มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการเข้าถึง ด้านการวิเคราะห์ และด้านการประเมินค่า จากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงมักจะมีความสามารถในการเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์ได้ดีกว่า สามารถวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารได้อย่างมีวิจารณญาณ และสามารถประเมินค่าความน่าเชื่อถือของข้อมูลได้ดีกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับศึกษาน้อยกว่า และผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ทำงานในอาชีพที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีหรือการสื่อสาร มักจะมีความสามารถในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ได้ดีกว่า เนื่องจากมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจและทักษะที่เกี่ยวข้องอยู่แล้ว นอกจากนี้งานวิจัยของ ชัชชญา เรืองยศ และ แอนนา จุมพลเสถียร (2565 : 144-169) พบว่า ระดับการศึกษาและอาชีพที่แตกต่างกันมีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อแตกต่างกัน และ งานวิจัยของ อัญมณี ภักดีมवलชน (2564 : 40-79) พบว่า ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อในด้านการประเมินค่าสื่อด้วย

ส่วนสุดท้ายในด้านรายได้ ผลการวิจัยพบว่า รายได้มีผลต่อทักษะการรู้เท่าทันสื่อทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการเข้าถึง ด้านการวิเคราะห์ ด้านการประเมินค่า และด้านการสร้างสรรค์ ซึ่งให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลที่เกิดจากความแตกต่างของรายได้ ซึ่งรายได้จะส่งผลต่อโอกาสในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี ผู้ที่มีรายได้สูงมักจะมีโอกาสเข้าถึงเทคโนโลยีได้ดีกว่า เช่น การมีอุปกรณ์สื่อสารที่ทันสมัย อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง ทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ผู้ที่มีรายได้สูงอาจได้รับโอกาสในการศึกษาและพัฒนาทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลและแยกแยะข้อมูลที่ถูกต้องจากข้อมูลที่ผิดพลาดได้ดีกว่า มีประสบการณ์ในการใช้สื่อที่หลากหลาย ทำให้สามารถประเมินค่าความน่าเชื่อถือของข้อมูลได้ดีกว่า อีกทั้งมีโอกาสดูแลเครื่องมือและทรัพยากรที่สนับสนุนการสร้างสื่อ ทำให้สามารถสร้างสื่อได้หลากหลายรูปแบบและมีคุณภาพสูง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อัญมณี ภักดีมवलชน (2564) ศึกษาพฤติกรรมการใช้แอปพลิเคชันไลน์กับการรู้เท่าทันสื่อข่าวลวงของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ระบุว่า ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของผู้สูงอายุ ได้แก่ อายุ การศึกษา รายได้ มีความสัมพันธ์กับการรู้เท่าทันข่าวลวงของผู้สูงอายุ และพฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ (Line) มีความสัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุ ในทิศทางบวก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยในครั้งนี้

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่นิยมใช้แอปพลิเคชันไลน์และมีการเผชิญกับปัญหาข่าวปลอม การหลอกลวงจากมิจฉาชีพ ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐหรือที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล หน่วยงานพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานอื่น ๆ ควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อและเพิ่มทักษะการใช้แอปพลิเคชันต่าง ๆ บนสมาร์ตโฟน ทั้งนี้อาจจัดเป็นโครงการอบรม คู่มือ วิดีทัศน์หรือสื่ออื่น ๆ เพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ให้แก่ผู้สูงอายุ และสมาชิกในชุมชน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ผู้สูงอายุสามารถใช้สมาร์ตโฟนและแอปพลิเคชันต่าง ๆ เพื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย ดังนั้นจึงควรศึกษาถึงการรับรู้สารสนเทศต่าง ๆ ในสื่อสังคมออนไลน์เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน เช่น การดูแลสุขภาพ การดูแลสุขภาพวะ เป็นต้น ทั้งนี้จะสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณาพร ทิพย์กาญจนเรชา และคณะ. (2560). พฤติกรรมการแสวงหาข้อมูลสุขภาพจากสื่อออนไลน์และสื่อสังคมของผู้สูงอายุตามระดับการรับรู้ภาวะสุขภาพ. *วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ*. 11 (พิเศษ), 12-22.
- ซัชชญา เรืองยศ และ แอนนา จุมพลเสถียร. (2565). การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงวัย. *Media and Communication Inquiry*. 4 (1), 144-169.
- ตระหนักจิต ยุตยรรยง. (2565). *การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร*. รายงานการวิจัย. คณะนิเทศศาสตร์ : มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- เนติยา แจ่มทิม และสินีพร ยืนยง. (2562). การใช้สื่อออนไลน์และการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศสุขภาพออนไลน์ของผู้สูงอายุ จังหวัดสุพรรณบุรี. *The Journal of Baramarajonani College of Nursing*, 25 (2), 168-180.
- บุบผา เมฆศรีทองคำ. (2554). การรู้เท่าทันสื่อ: การก้าวทันบนโลกข่าวสาร. *วารสารนักบริหาร มหาวิทยาลัยกรุงเทพ*. 31 (1), 117-123.
- แผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุระยะที่ 3 พ.ศ.2566 – 2580. (2561). กรุงเทพมหานคร: กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

- พรทิพย์ เย็นจะบก. (2552). *ถอดรหัสลับความคิดเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ : คู่มือการเรียนรู้เท่าทันสื่อ*. กรุงเทพฯ : ออฟเซ็ท ครีเอชั่น.
- พนม คลีณา. (2564). การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของผู้สูงอายุและข้อเสนอเพื่อการเสริมสร้างภาวะพลวัตและผลิตภาพของผู้สูงอายุไทย. *วารสารนิเทศศาสตร์*. 39 (2), 56-78.
- รุ่งนภา จันทรา, อติญาณ์ ศรีเกษตรริน, ลินดา คล้ายปักซี่, จีราพร ทองดี และ กฤษณา สังขมณีจินดา. (2563). การใช้สื่อออนไลน์และการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศสุขภาพออนไลน์ของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารวิจัยพัฒนาระบบสุขภาพ*. 13 (2), 502-511.
- เรวดี ไวยวาสนา และวิภาณี แม้นอินทร์. (2566). พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในกลุ่มผู้สูงอายุกรณีศึกษาผู้สูงอายุเขตบางแค กรุงเทพมหานคร. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*. 10 (2), 114-115.
- วิศรา จินดาผ่อง, คมชาญ อุปลัมภ์ และธนภัทร เต็มรัตน์กุล. (2565). การรู้เท่าทันสื่อโซเชียลของสูงอายุในเรื่องการเปิดรับเนื้อหาทางการเมือง. *การประชุมมหาดไทยวิชาการระดับชาตินานาชาติครั้งที่ 13*, 330-352.
- สภาองค์กรของผู้บริโภค. (2565, เมษายน 9). ผู้สูงอายุถูกหลอกบนเฟซบุ๊ก 44%. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม 2565. แหล่งที่มา: <https://tcc.or.th/oldies/>
- สำนักงานบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2566). สถิติจำนวนประชากร. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 2 มิถุนายน 2566. แหล่งที่มา: <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/displayData>
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2565). *รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2565*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานสถิติจังหวัดฉะเชิงเทรา. (2566). *รายงานการวิเคราะห์ชุดข้อมูลด้านการพัฒนาสังคมจังหวัดฉะเชิงเทรา*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- เหมือนมาด หนูมาศ, แพรพวรรณ ปานนุช, ปิยดา นวลละออง และ นันทิพา บุขปวรรณ. (2566). การเปิดรับสื่อและทักษะการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*. 7 (12), 318-329.
- องค์การบริหารส่วนตำบลบางเตย. (2565). ข้อมูลหมู่บ้านตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม 2565. แหล่งที่มา: <https://www.bangtoey.go.th/>
- อดิศักดิ์ จำปาทอง และศษากานท์ แก้วแพร่. (2564). แนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง. *วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิต*. 15 (2), 235-267.

อธิชา วุฒิรังสี. (2564). การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ. วารสารสหศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
21 (1), 90-106.

อัญมณี รักดีมวชน. (2564). พฤติกรรมการใช้แอปพลิเคชันไลน์กับการรู้เท่าทันข่าวลวงของผู้สูงอายุในเขต
พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัย. คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

Lincoln, Y. & Guba, E. (1985). Naturalistic inquiry. Beverly Hills, CA: Sage. ; อ้างถึงใน วรรณดี
สุทินรากร. (2556). การวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยในกระบวนทัศน์ทางเลือก. กรุงเทพมหานคร: สยาม
ปริทัศน์.